

הרב אברהם דב אוירבך זצ"ל

זוהי הכריעה בתפילת העמידה*

ג' לסדר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' תשס"ג
ישמח לב מבקשי ה', ה"ה קיבוץ בחורים בהר ברכה, יראי ה' החפצים במצוותיו.
לאשר נדרשתי להשיב במה שמתלבטים, כאשר זיקה להם לעדת יוצאי תימן
שמכוונים הליכותיהם בפסקי הרמב"ם, ונראה להם מפשטות לשון דברי הרמב"ם
בהלכות תפילה כי הכריעות בתפילה בשמו"ע הן כריעה על הברכיים, שהרי זה
לשון הרמב"ם בפ"ה מהלכות תפילה הלכה ה', אחרי שסידר דיני הכריעה בתפילה
וההשתחויה בנפילת אפיים, וז"ל: "כריעה האמורה בכל מקום - על ברכיים, קידה -
על אפיים, השתחויה זה פישוט ידיים ורגליים" וכו'. ובקשו להאיר את עיניהם בזה.
והאמת ניתן להיאמר כי לא רציתי להזדקק להשיב, כי הכרתי מבין ריסי עיניהם

* בראש חודש אלול תשפ"א נסתלק לבית עולמו הגאון רבי אברהם דב אוירבך זצ"ל מטבריה,
בה שימש ברבנות ודיינות למעלה משישים שנה. כאביו הגרש"ז אוירבך זצ"ל היה הרב אברהם
דב פוסק הלכה גדול שרבים פנו אליו, בעיקר תושבי איזור הצפון, עד שמתיישבי הגולן כינו
אותו בחיבה 'רבן של כל בני הגולן'... בחביבות ובעמקות הורה דרך ישרה בהלכה, והדריך יהודים
פשוטים וגם רבני יישובים במסירות ובעקביות במשך עשרות שנים.
בעבר היו בגבעות השומרון בחורים שנטו לנהוג כפסקי הרמב"ם. הרב אברהם דב זצ"ל אמר בעניין
זה כמה פעמים לשואליו כי עקרונות מותר ללכת אחרי דעתו של פוסק מסוים, כמו הרמב"ם, מגן
אברהם, הגר"א או כל פוסק אחר, אך לעשות מעשה בפועל מותר רק אם ישנה קהילה כלשהי
בישראל שמסורתה לא מאבותיה לנהוג כך. והנה בעקבות לימוד הלכות תפילה ברמב"ם היו שרצו
לדייק שהרמב"ם כביכול מצריך לכרוע בתפילת שמונה עשרה על הברכיים ממש, שהרי פסק
"כריעה האמורה בכל מקום על הברכיים". פשוט שזהו דבר שאינו, ומעשה תמוה מאוד הוא
להתפלל כך, אך תשובה מתוך הרמב"ם עצמו לכמה בחורים שרצו לנהוג כך לא הייתה לי. והנה
זכיתי לפגוש את הרב אברהם דב בחתונה, ניגשתי אליו ושאלתי אותו על כך. להפתעתי הרב מיאן
לענות לי, אלא אחז בידי ואמר לי בזה הלשון: "מי שמשנה מנהגים סופו שיתיר ממוזרים". ניסיתי
לקבל בכל זאת מענה ענייני, אך הרב סירב. בהמשך דיבר הרב עם הרב דוד דודקביץ' רבו של
היישוב יצהר הסמוך, והרב דודי אמר לרב שלא בשם עצמי שאלתי אלא כדי לענות לאחרים. אז
נתרצה הרב, ולאחר כמה ימים שלח בפסק את התשובה המפורטת הרצ"ב עבורנו. הוספנו כמה
מקורות ופתחנו חלק מראשי התיבות ותיקנו תיקוני לשון קלים. הסוגריים וההדגשות שבתוך
המכתב הם מאת המחבר. יהיה הלימוד בדברי התורה והאמת האלו לעילוי נשמתו של הגרא"ד
בהגרש"ז אוירבך זצ"ל.

מנחם בן שחר, גבעת רונן, הר ברכה.

1 פרשת וירא, ט"ז מרחשון.

2 =הלא הם.

שהתחבטות היא הלכה למעשה ולא רק על מנת להבין דברי הרמב"ם, **וזה ביטול ה"נעשה ונשמע"**, כי לא שייך לדון בדבר שפשוט בכל ישראל, וגם בקהילות תימן, ולהרהר לעשות דבר שונה מהקבלה והמעשה, בין אם נשכיל להבין הפשט ברמב"ם ובין אם לא נבין. אולם בגלל החביבות לאומץ וגבהות ליבם בדרכי ה'³, אני קורא עליהם "ילדות הייתה בי והעזתי פני"⁴. ותחשב הקדמת הדברים כ"גערה במבין"⁵.

הנה דברי הרמב"ם הם העתקת לשון הגמרא מילה במילה, וגם בגמרא הובא זאת בהמשך לדיני הכריעות בתפילה, ובכל זאת לא עלה על הדעת לשום פוסק לפרש כריעות העמידה כפשוטם - על ברכיים. ונראה דהאמור בגמרא וברמב"ם "בכל מקום" הכוונה [בכל מקום] בלשון המקרא נביאים וכתובים, אבל לא [בכל מקום] בהלכות כריעה בשמו"ע.

ואמנם לקושטא דמילתא ההלכה לא נאמרה בלשון כריעה, כי יסוד ההלכה הוא: "תנו רבנן, אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות וכו' ובהודאה וכו' ואם בא לשוח" וכו' (ברכות לד, א). ופירוש לשוח - להתכופף, והסגנון **כריעה** הוא לשון מושאל בש"ס כלשון בני אדם. ויש להכריח זאת גם מהא דעיקר ההלכה והמהות בתפילה שהיא **בעמידה**, וכל שהתפלל בישיבה חוזר ומתפלל⁶, והרי מצב של כריעה על ברכיים אינו עמידה⁷...

ועוד, כי הנה להלן שם בסוגיא (לד, ב) כתוב שיש דין במלך שכיון שכרע שוב אינו זוקף (עד סוף התפילה), וילפינן לה משלמה שנאמר⁸: ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו. ע"כ. ולפום ריהטא היה נראה דאמנם במלך זה כריעה על הברכיים ממש וכדמצינו בשלמה (אף שאצל שלמה זו הייתה תפילה מיוחדת - צלואת דשלמה, ולא התפילות שאבות תיקנום). אולם בדברי הרמב"ם מוכח לא כן, שכך לשונו (פ"ה הלכה י' בסופה): והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר כל תפילתו. ע"כ. הרי שהרמב"ם הדגיש "אינו מגביה ראשו", ואילו היה מדובר בכריעה ממש היה צ"ל "אינו קם על רגליו" וכו'. וראה לשון הזהב של הרמב"ם, שאע"פ שמכנה בכל הפרק "כריעות" ו"כריעה", הנה במלך דקדק לכתוב כיון ששחה בראשונה, וזה כדי להוציא ממה שאפשר לטעות ע"י שהשווה לשלמה ששם היה כריעה ממש, הוצרך לפרש כי בתפילה זה רק שחה ראשו, ולמד

3 ע"פ דבה"ב יז, ו.

4 ע"פ ב"ב קלא, א.

5 ע"פ משלי יז, י.

6 או"ח סי' צד סע' ט עיי"ש.

7 כאן בפקס שקיבלנו אי אפשר לקרוא שורה אחת.

8 מל"א ח, נד.

זאת הרמב"ם מלשון הש"ס כיון שכרע שוב אינו זוקף, שפירוש זוקף - להגביה ראשו, שהיה כפוף, ואילו היה הפירוש כריעה על ברכיו היה לגמרא למינקט שוב אינו קם, או מתייצב על רגליו.

עוד מבורר הדבר ללא שום ספק מלשון הרמב"ם לגבי כריעה אחרונה כשגומר תפילתו, וז"ל (שם): "וכשגומר התפילה כורע ופוסע שלוש פסיעות לאחוריו", והרי לא שייך לפסוע שלוש פסיעות במצב של כריעה? ואת"ל שהכוונה שכורע וקם ואח"כ פוסע, הרי זה נגד דברי הגמרא שהם המקור לדברי הרמב"ם "חזינא לאביי ורבא דפסעי ארבע פסיעות בכריעה אחת" (יומא נג, א).

סוף דבר, שפתי הרמב"ם ברור מללו שהמדובר בכריעה של לשון בני אדם, דהיינו כפיפת קומתו וגופו, והרמב"ם הוסיף "עד שנראה כקשת" (וכמדומה שגם ההשוואה לקשת שייך בעומד על רגליו ולא על ברכיו). ולא עוד, אלא מה שהמנהג אצלנו לכופף את הברכיים קצת באמירת ברוך לא מוזכר בגמרא וברמב"ם ובשו"ע, וזהו מנהג על פי הזהר שהובא במגן אברהם שבתוספת לכפיפות הגוף והקומה צריך גם כיפוף ברכיים (וכמדומה שהזהר למד זאת מהמילה "ברוך" שיש בזה רמז לַפָּרָה. ואמנם במודים זה לא נהוג). והרמב"ם דרכו להעתיק דברי הגמרא כלשונם, והוצרך להביא זאת בגלל דין ההשתחויה, שיש בזה חילוקי דינים למעשה כמו שביאר שם הרמב"ם.

יש גם לתת לב, כי בכתובים מצינו שתי פעמים תפילה בכריעה על הברכיים ממש, אצל שלמה המלך כנ"ל וגם אצל עזרא⁹, ובשניהם מפורש בפסוקים שצורת התפילה ע"י כריעה בברכיים היא בצירוף שכפיו פרושות לשמים, ולא בכפיפות קומה וגוף.

המייחל לישועת ה' כהרף עין,

אברהם ד. אורבך

9 [ואף אם ירצה מאן דהוא לומר כי ניתן לפסוע גם על הברכיים, פשוט שלוי לכך נתכוון הרמב"ם היה מפרט זאת, כדרכו בהלכות אלו לתאר בדיוק רב את התנועות שצריך המתפלל לעשות לפי ההלכה. מב"ש]

10 עזרא ט, ה.

